

9. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / под ред. М. Н. Кожинной ; чл. редкол.: Е. А. Баженова, М. П. Котюрова, А. П. Сквородников. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Флинта ; Наука, 2006. – 696 с.
10. Троянская Е. С. Некоторые особенности выражения отрицательной оценки в жанре научной рецензии (К вопросу о некатегоричности высказывания в научном стиле) / Е. С. Троянская // Язык и стиль научного изложения : лингвометод. исслед. – М. : Наука, 1983. – С. 3–22.
11. Троянская Е. С. Полевая структура научного стиля и его жанровых разновидностей / Е. С. Троянская // Общие и частные проблемы функциональных стилей. – М. : Наука, 1986. – С.15–23.
12. Яворська С. М. Рецензія як тип тексту (на матеріалі англomовної рецензії) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Англійська мова» / С. М. Яворська ; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Львів, 2000. – 23 с.
13. Zaśko-Zielińska M. Recenzja i jej norma gatunkowa / M. Zaśko-Zielińska // Poradnik Językowy. – 1999. – №8–9. – S. 96–108.
14. Żydek-Bednarczuk U. Akty mowy i strategie pragmatyczne w recenzji naukowej / U. Żydek-Bednarczuk // Język – człowiek – kultura / pod red. B. Czopek-Korciuch. – Piotrków Trybunalski, 2000. – S. 11–20.

УДК 811.161.2'373.21: 821.161.2–31.09 Забужко

Ірина Левчук, Тетяна Шепелюк

ТОПОНІМІКОН РОМАНУ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «ПОЛЬОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ З УКРАЇНСЬКОГО СЕКСУ»

У статті схарактеризовано специфіку топонімного простору роману О. Забужко «Польові дослідження з українського сексу», вирізнено основні структурні елементи топонімікону, а також проаналізовано його функціональні та семантичні особливості.

Ключові слова: літературна ономастика, ономастичний простір, поетонім, топонім, топонімікон.

Левчук І., Шепелюк Т. Топонимикон романа Оксаны Забужко «Полевые исследования украинского секса». В статье представлена характеристика специфики топонимного пространства романа О. Забужко «Полевые исследования украинского секса», выделены основные структурные элементы топонимов, а также проанализированы их функциональные и семантические особенности.

Ключевые слова: литературная ономастика, ономастическое пространство, поэтоним, топоним, топонимикон.

Levchuk I., Shepeliuk T. Toponyms in the Novel Oksana Zabuzhko «Field Work In Ukrainian Sex». The article contains description of toponyms in the novel O. Zabuzhko «Field Work in Ukrainian Sex», highlighted the major structural elements of toponyms, as well as analysis of their functional and semantic features.

Key words: literary onomastics, onomastic space, poetonym, toponym.

Постановка наукової проблеми та її значення. У художньому тексті топоніми займають особливе місце, адже саме вони визначають місце розгортання подій, формують додаткове стилістичне та експресивне забарвлення твору. Як відомо, коли створюють певний населений пункт, йому дають назву відповідно до якихось об'єктивних чи суб'єктивних обставин. Створюючи текст, автор надає топонімам алюзивного значення. Саме тому особливості функціонування топонімів у художніх текстах стали основою досліджень багатьох мовознавців. В українській лінгвістиці об'єктом наукових студій були переважно топоніми в художніх творах письменників ХІХ–ХХ ст., тому вивчення цього пласту лексики в прозі Оксани Забужко вирізняється актуальністю.

Джерельною базою дослідження слугував роман Оксани Забужко «Польові дослідження з українського сексу».

Аналіз досліджень цієї проблеми. Особливості функціонування топонімів у художньому тексті взагалі й у художньому мовленні окремих письменників, навіть у певних їхніх творах – предмет численних досліджень багатьох авторів. Зокрема, в україністиці існують ґрунтовні студії, присвячені вивченню топонімів та онімів загалом у творах Бориса Грінченка [1], Лесі Українки [6], Миколи Хвильового [10], Володимира Винниченка [7], Михайла Стельмаха [3], Олеся Гончара [2], Павла Загребельного [8], Яра Славутича [9], Ліни Костенко [5] та ін.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У романі Оксани Забужко «Польові дослідження з українського сексу» топоніми посідають друге після антропонімів місце за чисельністю (зафіксовано 100 одиниць). Вони безпосередньо пов'язані з художнім текстом і відіграють у ньому важливу стилістичну роль.

Почерк онімного письма як стиль у кожного митця свій, індивідуальний, неповторний. Є. В. Боєва вважає, що «для кожного художника характерний свій особливий підхід до використання топо-

німів і манери вписування їх у контекст, хоча в різних творах, навіть одного автора, цей властивий йому топонімічний почерк може проявлятися по-різному» [1, 160].

Зокрема, топонімний простір роману Оксани Забужко «Польові дослідження з українського сексу» представлено: а) хоронімами (*Америка, Британія, Волинь, Гаваї, Гетьманщина, Європа, Захід, Західна Україна, Італія, Канада, Канзас, Поділля, Радянський Союз, Східна Європа, Україна, УНД, Флорида, Штати, Юкрейн, Японія*); б) ойконімами (*Амстердам, Бостон, Броди, Варшава, Вашингтон, Єрусалим, Кембридж, Київ, Крути, Лондон, Львів, Москва, Нью-Йорк, Освенцім, Пасіфік, Прадо, Франкфурт, Хелм, Чикаго, Ягодин*); в) гідронімом (*Атлантика*); г) урбанонімами (*Портер-сквер, «Руперт стріт», Хрещатик*).

На тлі національної специфіки топоніми розкриваються у двох вимірах. На основі цього критерію можна структурувати топоніми на дві групи: 1) чужомовного походження (*Америка, Захід, Британія, Гаваї, Європа, Західна Україна, Італія, Канада, Канзас, Східна Європа, Флорида, Штати, Японія, Атлантика, Амстердам, Бостон, Варшава, Вашингтон, Єрусалим, Кембридж, Лондон, Нью-Йорк, Москва, Освенцім, Пасіфік, Прадо, Франкфурт, Хелм, Чикаго, Портер-сквер, «Руперт стріт»*). Щоправда, у структурі цієї групи найфункціональнішою й найоб'ємнішою є підгрупа американських топонімів; 2) власне українські (*Волинь, Гетьманщина, Західна Україна, Поділля, Східна Європа, Україна, УНД, Броди, Київ, Крути, Львів, Ягодин, Хрещатик*).

Аналіз показав, що найпродуктивнішою є група топонімів чужомовного походження. І це – свідченням того, що події в романі розгортаються переважно на території Сполучених Штатів Америки. Варто зауважити, що історичні, часові, просторові, соціальні конотації зафіксованих топонімів викликають у читача низку лінгвальних та екстралінгвальних асоціацій.

Скажімо, денотативне значення топоніма *Америка* – частина світу в Західній півкулі Землі, що поділяється на два континенти або материки – Північну й Південну Америку, часто з Північної Америки виділяється й Центральна Америка. У контексті твору ця власна назва має такі конотативні значення:

а) край необмежених можливостей: «...звісно ж, *Америка* – *the land of opportunities...*» [4, 23];

б) висококатунковий рівень життя: «...звісно ж, **Америка** – [...] пів-Європи, не нашої довбаної, а щонайщирішої, від Британії до Італії, сюди рветься, гроші, кар'єра» [4, 23];

в) країна нецензурної лексики: «Дівочку на побігеньках із мене зробити хочуть – а во! – біла себе ребром долоні по згину стиснутої в кулак лівіці, – **в Америці** блатне бабисько навчилося лаятись по-анлійському...» [4, 13].

Атлантика (Атлантичний океан) – другий за величиною після Тихого океан на Землі. У контексті твору цей топонім ужито з прийменниками *через, над, од*, тому йому відповідає сема 'відстань'.

«Співоча країна» асоціюється в Оксани Забужко з топонімом *Італія*, тому вона вносить саме таку семантику цього оніма в контекст роману: «...а ще інший, вивчившись **в Італії** на співака, по роках успіху й слави переріже собі горлянку, коли стратить голос?» [4, 99].

Топоніми *Київ* та *Україна* в контексті твору дорівнюють значенню «небажана домівка», як-от: «...і незчуваєшся, як починаєш балакати “хэф-напів”, тобто повторюється те саме, що вдома (вдома? схаменися, кобітоб – де він, твій дім?), ну гаразд, **у Києві, в Україні...**» [4, 29].

Один із персонажів твору, Алекс, хизується своїми досягненнями, називаючи міста, у яких він побував. Звідси топоніми *Лондон* та *Прадо* викликають асоціацію зі словом «престиж»: «...про себе він з гідністю каже: [...] “Коли я виступав на конференції в Прадо, і кардинал був запрошений..”, “Коли я жив **у Лондоні**, в околиці, мені там надали цілу віллу...”» [4, 52].

Нью-Йорк – це один із найбільших у світі торговельно-фінансових центрів, великий промисловий центр США та Північної Америки; численні вищі школи; Метрополітен Опера; великі парки. У романі актуалізовано одне зі значень цього топоніма (до речі, із негативною оцінною семантикою) – місто невдах-самогубць: «...у **Нью-Йорку** якийсь хлоп викинувся з вікна хмарочоса, але приземлився на дах припаркованого автомобіля цілим і неушкодженим...» [4, 99].

Волинь і *Поділля* письменниця асоціює з краєм незайманої дівочої вроди: «...либонь чи не вісімнадцятилітня проститутка з розпуценим каштановим волоссям, вродлива тою до вогкості яскравою, нескаламучено пісенною вродою, котра ще трапляється між дівчат на **Волині й Поділлю...**» [4, 94].

Україна в контексті роману має такі конотативні значення:

а) Хроносу («...а в **Україні** що, Україна – Хронос, який хрумає своїх діток з ручками й ніжками...») [4, 23];

б) злиднів і свободи («...Марк, ну якщо все так безнадійно, то чого ж ви не розходитеся? – “Because the fucking bitch couldn’t survive!” – ага, утримувати дім, утримувати дім, платити mortgage, insurance і всі інші рахунки, гаразд, що **ми в Україні** позбавлені цих проблем, нам простіше – спакував валізку, грюкнув дверима, і гуд бай, май лав: злидні це свобода це свобода...») [4, 87].

Одна з найголовніших функцій топонімів – локалізаційна, яка вказує на час і місце розгортання подій у творі.

Найбільш численну групу в романі становлять хороніми, серед яких переважають назви чужомовного походження, наприклад: «Тимчасом у її кембріджській хаті, знай перемірюваній безтямною ступою з кутка в куток – від вхідних дверей через кімнату до кухні й назад (робота, задля якої буцімто й приїхалося **до Штатів**, розсипалася, мов нездарно примоцьований картковий будиночок), – щось незбагненне коїлося з телефоном...» [4, 22].

Локалізаційну функцію виконують топоніми:

Америка указує на місце роботи Оксани: «...painful intercourse, ось як це називається в медичній літературі, котру вона, зашугана совкова дурепа, щойно в **Америці** взялася студіювати...» [4, 26];

Броди і Крути – на місце загибелі багатьох людей (серед яких могли бути й інтелігенти): «...таке ж бо воно змалечку вдалося бистре на розум, – а вони потім гинули під Крутами, під **Бродами** і де там ще, ті, з кого мала поставати наша еліта...» [4, 65];

Варшава – як місто кінцевої зупинки оповідачки: «...вона їхала колись у такому поїзді, з Києва **до Варшави**, на фестиваль поезії, здумати лишень!...» [4, 65];

Вашингтон – як місце розташування «Кеннан Інстїт’ют»: «А ще можна б сказати – виступаючи з доповіддю в якому-небудь американському університеті, або на конференції “тріпл-ей- дабл-ес”, або в Кеннан Інстїт’ют у **Вашінгтоні**...» [4, 29];

Вашингтон – як місце пересадки: «...у **Вашінгтоні**, де мала пересідати на калікуватого пенсільванського “кукурузника”, лютувала гроза...» [4, 88];

Київ – місто втечі батьків головної героїні твору: «...колись давно втікали від кагебістської облави **до Києва** її батьки...» [4, 54];

Москва – як пункт обміну: «...дитина голоду (в тридцять третьому, трирічною вже, перестала ходити, і бабуся їздила на перекладних товарняках до **Москви**, міняти своє віно – дві рясні низки середземноморських перлів – на дві торбини сухарів...» [4, 107];

Україна – як місце народження авторки-оповідачки: «Ні, хай би хто-небудь усе ж пояснив: якого чорта було родитися на світ жінкою (та ще й в **Україні!**)...» [4, 19].

Щоправда, у кожному окремому контексті топоніми можуть виконувати й інші функції. Зауважимо, одні й ті самі топоніми нерідко здатні актуалізовувати кілька функцій одночасно, залежно від контексту та семантичного наповнення самого оніма. Наприклад, окрім основної, локалізаційної функції, деякі топоніми несуть додаткове, описове навантаження.

Зокрема, описова функція топоніма *Україна* розкривається через контекстуальне ціле: «Вітчизна і дім, атож: **Україна**, вісімдесят другий рік. І ні тобі британських кореспондентів, ні листів на підтримку від провідних діячів літератури й мистецтва – це ж хто тоді Нобелівку був дістав, Маркес, здається?» [4, 54].

Опис *Америки* як краю необмежених можливостей, як «країни вищого ґатунку» увиразнено в контексті твору через протиставлення з *Україною*: «...звісно ж, **Америка** – *the land of opportunities*, пів-Європи, не нашої довбаної, а щонайщирішої, від Британії до Італії, сюди рветься, гроші, кар'єра (“Музика, жінки, шампанське..”, – відгукувався він іронічною луною), а в *Україні* що, *Україна* – Хронос, який хрумає своїх діток з ручками й ніжками...» [4, 23].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, для ідіостилію Оксани Забужко характерний умовний поділ топонімного простору на тлі національної специфіки: 1) топоніми чужомовного походження; 2) власне українські топоніми. Топонімікон у романі «Польові дослідження з українського сексу» насичений додатковими конотаціями. Здебільшого письменниця надає топонімам алюзивного значення. Основна функція топонімів у романі локалізаційна, що посилює співвідношення «персонаж – місце дії», створює ефект реальності зображуваних подій.

У подальших дослідженнях варто розглянути функціонально-стилістичні особливості всіх класів онімів на широкому тлі мовотворчості Оксани Забужко, з'ясувавши вплив індивідуально-авторського чинника на формування онімного простору художнього тексту.

Список використаної літератури

1. Боева Є. В. Номінаційне поле у контексті художнього простору оповідань Б. Грінченка / Є. В. Боева // Восточноукраїнський лінгвістический збірник. – Вып. 6. – Донецьк : Изд-во «Донеччина», 2000. – С. 157–164.
2. Галич В. М. Антропонімія Олеса Гончара: природа, еволюція, стилістика / В. М. Галич. – Луганськ : Т-во «Знання», 1993. – 255 с.
3. Гриценко П. Ю. Про антропоніми, топоніми та інші власні назви: на матеріалі прози М. Стельмаха / П. Ю. Гриценко // Урок української. – 2003. – №3. – С. 23–27.
4. Забужко О. С. Польові дослідження з українського сексу : роман / О. С. Забужко. – 4-те вид., виправл. – К. : Факт, 2002. – 116 с.
5. Карпенко Ю. О. Літературна ономастика Ліни Костенко : монографія / Ю. О. Карпенко, М. Р. Мельник. – Одеса : Астропринт, 2004. – 216 с.
6. Крупеньова Т. І. Ономастика драматичних творів Лесі Українки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. І. Крупеньова. – Одеса, 2001. – 20 с.
7. Лукаш Г. П. Ономастикон прозових творів Володимира Винниченка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. П. Лукаш. – Донецьк, 1997. – 18 с.
8. Павликівська Н. Ономастичний простір творів П. Загребельного / Н. Павликівська // Наукові записки Вінницького державного пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. – Сер. : Філологія. – Вінниця, 2002. – Вип. 4. – С. 21–24.
9. Селіверстова Л. І. Ономастикон у поетичному ідіолекті Яра Славутича : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. І. Селіверстова. – Х., 2003. – 19 с.
10. Усова О. О. Ономастикон художніх творів Миколи Хвильового : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. О. Усова. – Донецьк, 2006. – 18 с.

УДК 811.161.2'373

Лариса Лісова

З ІСТОРІЇ ВИВЧЕННЯ АНТРОПОНІМІЇ ПІВДНЯ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті проаналізовано основні напрями дослідження прізвищ півдня Волинської області, погляди учених-ономастів на історію формування та сучасний стан антропонімії регіону. Окреслено здобутки українських і польських учених в опрацюванні давніх та сучасних прізвищ півдня Волинської області.

Ключові слова: прізвище, антропоніміка, антропонім, ономастика.